

Не про сталкерів

Роксоляна Свято

«Баба Фрося», «Баба», «Сталкери», — під такими назвами в трьох різних театрах (перший із яких, до того ж, російський) поставили п'єсу сучасного українського драматурга Павла Ар'є «На початку і наприкінці часів» (інша назва — «Баба Пріся»): Роман Віктюк у Москві, Олексій Кравчук у львівському театрі ім. Лесі Українки і нарешті Станіслав Жирков на камерній сцені Молодого театру в Києві (спільний проект із театром «Золоті ворота»). Саме про київську постановку і йтиметься в цій рецензії.

Ірма Вітовська та Валентина Біблів у виставі «Сталкери». Режисер Станіслав Жирков. Молодий театр, Київ

Такий успіх сучасної української п'єси — не випадковий, але все ж доволі несподіваний для наших театральних широт, де вже не один рік тривають мляві дискусії про потребу взаємодії режисерів і сучасних (читай: живих) драматургів. Павло Ар'є (н. 1977) — і справді одне з найгучніших молодих імен у нинішній українській драматургії, особливо після успіху п'єси «Кольори» (2008), до речі, теж поставленої Олексієм Кравчуком у Львові. І його текстам варто віддати належне: це і майстерно сконструйовані фабули, і яскраві персонажі й, зрештою, вправне поєднання драматизму, а часом і трагізму, з гумором, коли тоншим, а коли і на межі з гомеричним реготом. Але ще важливіше — вміння знаходити такі драматичні конфлікти, що резонуватимуть для читача/глядача відразу на кількох рівнях — як історичному, так і сучасному — і водночас будуть достатньо універсальними, щоб їх за потреби могла зрозуміти і не-українська публіка.

Все сказане стосується і п'єси «На початку і наприкінці часів», яка під назвою «Сталкери» (хоч логіка такого перейменування, чесно кажучи, не до кінця зрозуміла) від березня йде на камерній сцені Молодого театру, в постановці молодого, але вже теж доволі успішного режисера, а нині й художнього керівника театру «Золоті ворота» Станіслава Жиркова (н. 1986)¹. І, до речі, вистава має чималий успіх, про який свідчать не лише позитивні рецензії критиків, а й розпродані на декілька показів наперед квитки.

Дія тут відбувається в чорнобильській зоні відчуження, де живе 86-літня — і, звісно, її вік більш ніж символічний — баба Пріся (Ірма Вітовська), разом зі своєю невдахою-дочкою Славою (Валентина Біблів) та внуком-ідіотом Вовчиком (Владислав Писаренко), як згодом з'ясується, колись

жертвою жорстоких однолітків. Щоправда, є в баби ще один співмешканець — шиплячо-хрипляча радіоточка, з якої вічно молода Софія Ротару виспіває «Ти, земле моя», нагадуючи Прісі про старі-добрі часи, а інколи — чи то під впливом радіоактивних грибів, чи незнаних космічних сил — проникливий чоловічий голос із брехунця заводить із бабою екзистенційні діалоги. Часом у цю родину «ідилію» втручається також місцевий міліціонер (Олексій Нагрудний), який провідує своїх нелегальних підопічних, розбурхуючи емоції самотньої і незадоволеної життям Слави і переповідаючи останні плітки «ззовні».

Баба веде нехитре господарство, спілкується в лісі з мавками, вмело розпанахує монструозним прип'ятським рибакам черева, щоб приготувати своїм домашнім юшку, колоритно лається, курить, як швець, а ще часом згадує своє минуле; Слава скаржиться на дедалі гірше здоров'я («втрачене покоління», як скаже про неї під час однієї з численних сварок баба) і панічно боїться зовнішнього світу, ще відтоді, як, покинута чоловіком і примусово вивезена після чорнобильської аварії в Крим, ледь не втратила свого єдиного сина, тож зрештою повернулася до матері в зону й більше її не покидала; а вже зовсім дорослий Вовчик досі любить сидіти в баби на колінах, ходить із нею в ліс по загадкові гриби, що світяться в темряві, перейняв уміння спілкуватися з мавками, але все-таки мріє поїхати до Києва і покататися на метро, а ще часом виходить на контакт із «прибульцями» з-поза зони, які нелегально приїздять сюди в пошуках адреналіну. Власне, під час одного з таких екстремальних полювань син якогось чиновника випадково і підстрелить Вовчика, несвідомо запустивши цим машину смерті, що остаточно зруйнує цей крихкий світ людей посеред смертельно отруєного, але й досі могутнього світу Природи.

Не розкриваючи всіх сюжетних ходів, зауважу лише, що скелети з бабиної шафи в кульмінаційний момент повернуть глядача в часи Другої світової, коли ще молода Пріся

¹ Серед реалізованих постановок Станіслава Жиркова вистави «Наташина мрія», «Потрібні брехуни», «Любов людей», перша з яких (поставлена в театрі «Відкритий погляд») була нагороджена «Київською пектораллю»-2011 за «найкращий режисерський дебют».

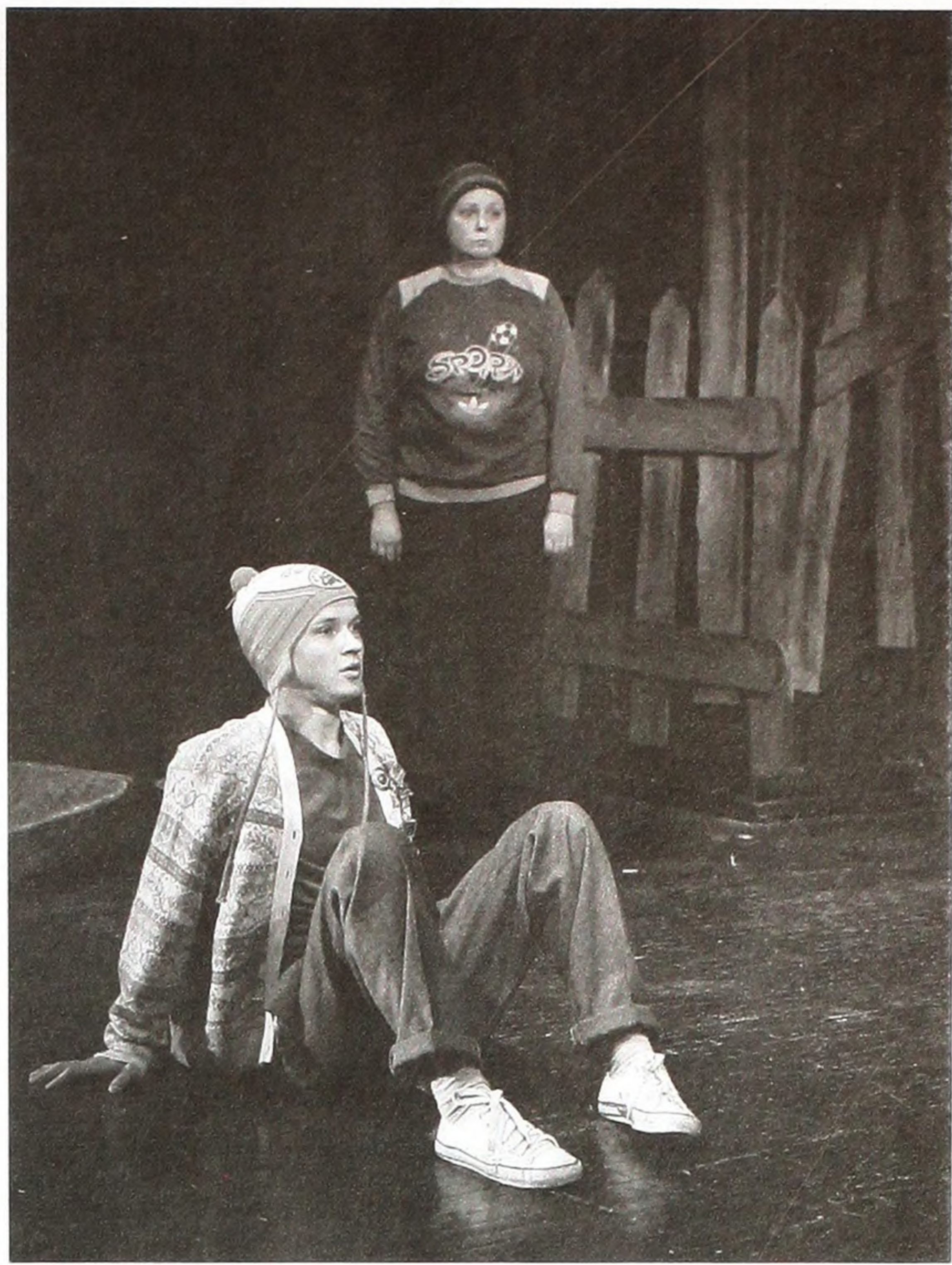

Ірма Вітовська, Владислав Писаренко та Валентина Біблів у виставі «Сталкери».

взяла на себе роль народної месниці й сама знищила цілу групу німецьких фашистів. Але насправді корені цієї драматичної історії ще глибші й сягають аж тих часів, коли перші загарбники намагалися не лише винищити місцеве населення, а й сплюндрувати тутешню землю. І тільки завдяки таким-от «бабам Прісям», ледь не тотемним фігурам, які, здається, перетривали тисячоліття, і вдалося зберегти ці – а може, всі наші? – краї. Аж донині.

Дві дії вистави принципово відрізняються емоційним наповненням. Якщо в першій домінує гумор, до того ж, доволі низький, майже раблезіанський, то в другій конфлікт стрімко переходить у драматичний, а моментами і трагічний реєстри. Адже, попри відкритий фінал, у якому герої нібито сідають на таємну лінію підземки, що повезе їх у центр Києва, в реальному світі всі вони, включно з бабою, гинуть, залишаючи глядача перед суб'єктивним вибором: сприймати такий відкритий фінал як іще один шанс чи усе-таки як вирок? І тут можна згадати і про «містичні» прозріння драматурга, який ще до початку всіх протестів на Майдані вкладає в бабині уста пророцтва про народ, котрий вийде на вулиці заради правди.

Якщо ж казати про режисерські здобутки, то насамперед належить відзначити дуже вдало дібраний акторський ансамбль. Адже гра всіх чотирьох акторів (а Владислав Писаренко, крім Вовчика, грає також роль його батька в минулому) заслуговує якнайвищих похвал: і майстерно розіграні сімейні скандали в дусі «Кайдашевої сім'ї», але виписані соковитим поліським суржиком, із не одним гострим слівцем; і сцени-ретроспекції в минуле; і радіоактивні «видіння» баби в майже цілковитій темряві, де відсвічують тільки загадкові гриби; і химерний ритмічний *dance macabre* померлого міліціонера та Вовчика, котрий уже теж десь у міжсвітті; й драматичні й дуже реалістичні істерики Слави, що і справді втілює трагедію пізньорадянського покоління, остаточно загубленого десь між Чорнобилем і «дикими» дев'яностими.

Владислав Писаренко, Валентина Біблів у виставі «Сталкери».

Але, звісно, головна опора вистави – це Ірма Вітовська, чия гра – якщо облишити пишні епітети – попросту вражає, від першої до останньої сцени. Жодного особливого гриму, але такий переконливий дар перевтілення, що якщо спершу іще намагаєшся «підловити» актрису на надмірному травестуванні свого персонажа, то поступово просто забуваєш, що перед тобою – не 86-літня баба, а перебрана в неї актриса, до того ж, доволі молода. А всі, кому здавалося, що Ірма Вітовська сильна лише в комічних амплуа, можуть переконатися, що і в драматичній другій дії вона чудово дає собі раду. Сценічне вирішення, доволі скромне і без якихось особливих «спецефектів» (по суті, вся дія відбувається в умовному просторі старої поліської хати), теж здається цілком вдалим, як і невибагливі декорації та елементи відео (в яких трохи драгують хіба спроектовані на екран ключові репліки персонажів; ніби й зрозуміло, для чого тут цей злегка брехтівський жест, але чомусь він сприймається радше як не надто вдала спроба вказати глядачеві на головні «месиджі» драми).

В кожному разі, цей нюанс аж ніяк не псує загального враження від вистави, як на мій смак, однієї з найцікавіших у цьогорічній київській театральній весні. Вистави, що є чималим успіхом і режисера, і драматурга, і всіх акторів.